

YU ISSN 0350—185x
UDK 808

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

LI

Уређивачки одбор:

*др Даринка Гортан—Премк, др Ирена Грциќац, др Милка Ивић,
др Павле Ивић, др Александар Младеновић, др Мирослав Николић,
др Асим Пецо, др Митар Пешиќан, др Живојин Станојчић,
др Драго Ђутић, др Егон Фекете*

Главни уредник:

МИЛКА ИВИЋ

БЕОГРАД

1995

јануар 1995.

ALEMKO GLUHAK, *Hrvatski etimološki rječnik*, Zagreb 1993, August Cesarec, 832 стр.

Етимолошки речници не пишу се ни брзо ни лако, издају се ретко, па зато појава сваког новог наслова у коме стоји атрибут „етимолошки“ веома радује. Етимологија као грана лингвистике дуго је застајала, парочито у словенском свету где је тек последњих неколико деценија доживела, условно речено, процват, те је са нарастањем броја центара у којима се проучава постала на неки начин популарна и демократизована. Са ширењем основе расте не само квантитет, већ и квалитет крајњих резултата. Није случајно највећи центар словенске етимологије у Москви. По дужини традиције и броју компетентних стручњака следе Пољаци и Чеси. У последњих неколико деценија у више нових центара основале су радионице етимолошких речника уз које, неизбежно, иду и школе етимолошког мишљења: Софија, Љубљана, Милск, Кијев.

Савремене етимолошке речнике карактерише колективно ауторство и екстензивност која подразумева вишетомност (једино Безлајев словеначки речник ће се, можда, задржати на планирана 3 тома — бугарски, украјински, белоруски ће се кретати у оквирима 7—10 томова). У њима се тежи максималном укључивању дијалекатске лексике и све већа пажња се поклања прасловенским дијалекатским изгласама. Мање-више доследно је прихваћено тематско третирање лексике као и полексемни (рус. полексемный) принцип у излагању одредница. У новије време словенски језици који су већ прешли пут од пионирских једнотомника преко исцрпних вишетомника до резимирања резултата рада неколико поколења научника добијају и једнотомне етимолошке речнике, нпр. чешки Ј. Холуба и С. Лисра, руски Г. П. Цигањенко, а колико знамо, и пољски је у припреми.

На словенском југу први етимолошки речник појавио се тек пре пола века. Био је то Младеновљев бугарски речник издат у Софији 1941. Други бугарски етимолошки речник, колективно дело, почео је да излази још 1971, али је после трећег тома, 1986, направљена већа пауза. У Загребу је 1971—1974. изашао тротомни *Етимологијски рјечник хрватскога или српскога језика* (у даљем тексту ЕРХСЈ), тада већ петнаест година покојног романисте и балканисте Петра Скока. У Љубљани се 1977. појавио први том словеначког етимолошког речника Францета Безлаја (пет година касније излази други, а трећи од слова

П- до С-, управо се појавио). У то време су почели да излазе и прасловенски речници, московски *Этимологический словарь славянских языков* (ЭССЯ, 1974) и краковски *Słownik prasłowiański* (SP, 1974), па се може рећи да је цео словенски југ покривен етимолошким реčницима, иако за македонски језик још увек не постоји посебан реčник¹.

Иако несавршен, пре свега зато што и није био завршен (бар не ауторовом руком већ уредничком), Скоков ЕРХСЈ својим обимом (преко 10.000 одредница), обиљем материјала (богат је не само домаћом, већ и лексиком из суседних језика), као и низом добрих решења, без сумње иде у ред капиталних дела. Речју, Скоков речник би могао, и поред неких мањкавости којих су етимолози, нарочито словенски, дубоко свесни (на првом месту то је неуједначеност у обради одредница која је последица не само неравномерне документованости појединих говора, већ и ауторове изненадне смрти), уз консултовање других словенских етимолошких речника који су се у међувремену појавили, да послужи као сасвим добра основа за један једнотомни етимолошки речник. То је посао кога годинама није имао ко да се прихвати².

Помислили смо да се тај једнотомник напоскон појавио у виду *Хрватског етимолошког рјечника* Алемка Глухака (у даљем тексту ХЕР). Овај аутор млађе генерације познат је пре свега као један од веома ретких ностратичара на нашем терену (у последњих петнаестак година објавио је, у домаћим и страним часописима, десетак радова из ностратике, пар из славистике, и код нас недовољно запажену књигу *О поријеклу имена Хрват*, Загреб 1990). Како је овај речник практично недоступан нашој лингвистичкој јавности, описаћемо га подробније него што би то иначе било неопходно.

После *Предговора* (стр. 5—8) следи неколико уводних поглавља намењених радозналочном читаоцу: *Језична мијена* (9—14), *Индоевропски језици* (15—70), *Постратички језици* (71—94), *Још дубље* (95—109). Тек тада почиње сам *Рјечник* (111—715) за којим иду *Литература* (717—749), *Кратице и знаци* (750—760. — ту је и пододељак *Како се шта чита* на који ћемо се вратити касније) и на крају *Казало ријечи* (само хрватских, 761—821) и *Казало имена* (из свих језика, 822—829). Овако необичан састав речника најбоље се може схватити из *Предговора*.

На почетку аутор духовито примећује да многи „кратки“ етимолошки речници садрже по више хиљада одредница па свој речник скромно квалификује као „мали“ јер у једном тому има тек нешто више од 1800 одредница у којима је описано око „7800 хрватских речи (са нешто ријечи из шире цјелине)“ и више од 1000 имена, хрватских и оних из других језика. Даље описује свој речник као „заправо ма-

¹ Додуше, велики део македонске лексике улази у бугарски етимолошки речник који се тренутно пише.

² Потребне за једним комплексним, првенствено стандардним и приручним етимолошким речником, дубоко је свестан, између осталих, М. Kravar, *Etimologija i leksički sastav jezika, Etimologija — Referati sa znanstvenog skupa o etimologiji*, Zagreb 1993, 96.

лен... може [се] сматрати тек могућим нацртом за неки већи хрватски етимолошки рјечник". Аутор полази од тога да је овај речник његов „мален покушај да што већем броју читалаца пружи колико-толико приступачно штиво у којем би се могло наћи много података о поријеклу ријечи". Избор одредница започео је међу најфреквентнијим речима, а затим по разним начелима: обичне речи, запимљиве речи, ретке речи... „Заправо, читатељ мора имати на уму да је коначан облик рјечника тек један више-мање мој особни одабир". Вероватно најпрецизније и најконцизније Глухак се одређује према свом делу кад каже: „овај *Хрватски етимолошки рјечник* писан је онако како би одговарало мојем средњошколачком занимању за такво штиво (али и каснијем)". Ова искрена изјава објашњава многе неуобичајене принципе које је аутор усвојио и спровео изложивши их већ у *Предговору*:

1) не наводе се посебни облици из наречја и говора (ако и јесу наведени, пишу посебно означени);

2) старе или старишке речи дају се без посебне ознаке;

3) у самим чланцима не наводи се ко је аутор одређене етимологије;

4) у многим се чланцима успут помињу речи које су на неки други начин (обично је то значење — о овоме ће бити речи касније) повезане са полазним гнездом;

5) кад се „у продирању у језичновременску дубину" дође до позајмљенице из неког извора, онда се често пише даље о пореклу речи која је извор позајмљенице.

Ако се има у виду да ниједан од ових принципа није уграђен у неки од словенских етимолошких речника који се тренутно пишу, остаје нејасно на шта аутор мисли кад каже да се „устројство ХЕР-а не разликује битно од устројства других таквих дјела".

Ови цитати *in extenso*, као и све примедбе које ће уследити, имају за циљ да објасне нашу недоумицу око тога како сврстати овај речник и како се односити према њему. Тешко је поставити се према ХЕР-у јер ни његов аутор није одредио место ХЕР-а у савременој словенској етимолошкој продукцији. Он себе не види као некога ко стоји на Скоковим раменима, што би лако могло да буде, већ као неког ко прави „нацрт за неки већи хрватски етимолошки рјечник". Иако пар деценија млађи од Скоковог ЕРХСЈ, ХЕР је по концепцији више деценија старији од њега.

Хрватски етимолошки рјечник А. Глухака тешко је поредити са неким савременим речником неког словенског (или ма ког другог) језика јер је необичан са више разлога. Данас се више не пишу ауторски речници зато што се етимолошка знања продубљују и проширују таквом брзином да то један човек не може да прати — тиме се и стандарди квалитета повишавају. Иако се зове етимолошки, овај речник је заправо хибрид енциклопедијског, етимолошког и речника страних речи. Иза Глухаковог речника стоји огроман и сваке хвале вредан труд великог ентузијасте, али научни резултат толиког напора остао је, нажалост, доста скроман. Тешко је дефинисати циљану публику

којој овај речник може бити од користи. Он претендује да буде популарно штиво, али ланцима већина одредница мора деловати застрашујуће учено због обиља података из постратичких и даљих језика. Међутим, како се ти подаци најчешће не коментаришу и не доводе ни у какву везу, штиво је информативно, али не и едукативно — савладавање садржаја једне одреднице не помаже лакшем поимању друге. Са друге стране, зналац нема шта да тражи у овом речнику. Обимом је ХЕР неупоредиво мањи од Скоковог ЕРХСЈ који је сваком стручњаку доступан, а у многим одредницама ХЕР је чак мање информативан од њега. Та разлика је драстична нпр. у случају одреднице *брџва*, али укупно узев читалац је више општећен случајевима непотпуног, нетачно фокусираног или погрешног читања Скока (*фортуна, темељ, липсати*). Набрајање паралела у другим словенским, индоевропским и даљим језицима стручњаке такође не занима јер су оне преписане из општепознатих извора (за словенске речи често само из једног, ЭССЯ, док SR или неке специјализоване монографске наслове аутор није користио), а оно што би етимологе највише зашмало, нови материјал из дијалекатских извора или нове теоријске поставке у третирању неких већ постојећих проблема, или сагледавање нових перспектива у решењима која су раније сматрана коначним, или оригинални приступ традиционално нерешеним етимологијама — у ХЕР-у се не могу наћи.

Самом аутору не може се замерити готово ништа јер је он са своје стране, као математичар по струци, учинио подухват (колико знамо) без преседања и паралеле, и то у рекордном року. Иако је материјал сигурно сакупљан и раније, сам речник је у првобитној верзији написан за свега 3 године, да би касније, у очекивању штампања, био допуњаван отприлике још толико дуго (*Предговор*, стр. 7—8). Трагови те брзине ипак се виде јер читање речника, чак без претераног удубљивања, намеће низ замерки не само на концепцију и метод, већ и на недоследности у реализацији. Најозбиљније примедбе дао би етимолог, али није мали ни број оних које би ставио сваки лексикограф ма ког профита.

Поћи ћемо од ових других:

Наслов одреднице прегледно је истакнут, међутим, праћење садржаја доста је отежано због принципа да иза наслова не следи значење (осим ретко, у неким — али не свим!) — случајевима хомонимних одредница, нпр. *тӯш* „прха“ и *тӯш* „дрнило“. То је неубичајено и, показало се, веома непрактично, јер се такав принцип не може доследно спровести — нису свих хиљаду осамсто одредница тако апсолутно познате и семантички недвосмислене речи да би могле остати сасвим недефинисане — отуд шаренило које збуњује. Значење се често даје иза наслова одреднице, у одељку намењеном објашњењима, али у томе нема система — некад први пасус после наслова почиње нпр. *s.v. крџмати*: „Значи 'чекати, оклијевати'...“, некад значење долази касније, нпр. *s.v. кулен*: „Такође *кулѐн, кӯљен, кулијен, кулин* 'трбух, дроб'...“ или *s.v. лдгода*: „И *лдгод* 'мир', при чему није јасно да ли се иза разлике у облицима крије и полисемија или само формални дублет.

Неке су речи сасвим лако коментарисане (*чиџма, кодрио, кодџа...*), али више је оних које се не могу схватити ни пратити јер немају ни минимум значења, нпр. мање познате *брид, брџва, бушнги, даљ*, да не говоримо о ретким, дијалекатским или застарелим речима као што је именица *брџда*, придев *џао, џла, џло*, глагол *калнги (се)*³ итд. Са друге стране, иза речи *карта* непотребно стоји: „ријеч значи папир, дописница, посјетница, играћа карта, улазница, документ итд.“

Ненавођење врста речи може изгледати економично са стаповница обима књиге, али то није нешто чему би се „обичан“ корисник обрадовао. Додуше, понекад се поткраде ознака женског рода, нпр. *лјџд*, ж. ген. *лјџди, пџст*, ж. ген. *-и*, (у оба случаја нема промене акцента) *џс* ж. ген. *џси, сџуз*, ж. ген. *сџузи, мџље*, ж. мн. итд., али зато само *лаџ*, ген. *лаџи, крџ*, ген. *крџи*, а онда друкчије код именице истог типа, *чџр*, ген. *-и*, мн. *чџри*.

Грамматичка одређења дају се по необичном принципу и недоследно: глаголи се не одређују стандардно, по виду, већ се само иза инфинитива у принципу (мада не увек — нејасно је зашто) наводи прво лице презента које је изостављено више пута, нпр. само *чџчати*, само *усџкути се*. Нејасно је и зашто иза неких инфинитива стоји облик презента у трећем, а не у првом лицу једнине: *раџти/раџте, реџати/реџе, таџити/таџи, талџати се/талџа се, тамџити/тамџи, џфати (се)/џфа, вџнути/вџне* итд.

Критеријум за одређивање именица почива искључиво на промени акцента — бележе се једино случајевни промене акцента у генитиву — мада се понекад наводи и локатив (!), нпр. иза наслова *спџџг* текст почиње са: „Лок. *спџџгу*“, некад се даје облик множине: иза наслова *вџрига* текст почиње са: „Мн. *вџриге...*“ док већ у наслову *дџв* стоји „мн. *дџвови*“ — (иза *сџџ* стоји „ген *сџџа*“, али не и мн. *сџџеви*). Наравно, ту је и пар неизбежних изузетака: *мџш*, ген. *мџша, мџк*, ген. *мџка* итд.

Врсте речи обрађене су неравномерно и по инвентару и по обиму. Именица, глагола, придева и прилога има много, а критеријум по коме су те речи унле у речник је или фреквентност или нека ауторова лична предилекција (о томе је говорно у *Предговору*), међутим, остале „мање“ врсте речи, чак и у овако ограничени речник, морале би да уђу целовито. Личне заменице су, на пример, све заступљене (мада се не тумаче подједнако екстензивно: уз *он* стоји коментар да је у косим падежима друга заменица, а *s.v. ја* и *ми* одговарајући коментар је остао јер постоје посебне одреднице *мџне* и *наџ*). Присвојна заменица *мџј*, *-а*, *-е* је ту, али не и *тџј*, *-а*, *-е*. Од показних заменица постоје само *џвај* и *тај*, али не и *џнај*, док осталих заменица готово и да нема.

Неки предлози су лако квалификовани и објашњени, нпр. за: „Приједлог са генитивом, акузативом и инструментом од *псл...*“, на: „Приједлог са акузативом и локативом... те... префикс“, од: „При-

³ „Глагол је начињен од придева — не каже се да је он прасловенски — *калџ* „текући“ који је изведен од истога коријена **ка-* који је у *кајати*“. Из тога се никако не намеће закључак да хрватски глагол значи „топити руду“. Заинтересовано је да аутор на том месту не помиње именицу *таџог*.

једлог са генитивом и префикс. Старије *от* од *псл...*“, међутим, доста је оних који или пису уопште одређени по врсти речи, нпр. *из*, или им није описано значење и функција: *по*, *пред*, *при*, *с* итд.

Слично шаренило влада и у обради везника: *ако* је одмах у наслову квалификован као „погодбени везник“, а је у наслову само „везник“ а даље се одређује касније у тексту; *чак* се тумачи тек у тексту: „Везник, значи 'штовнише, па, та'...“ као је „везник једначења“; и и *јер* су квалификовани само као везници, док везника *иако*, *мада*, *према* — нема. Да се тумачи као „Везник и потврдна честица“, док *с.в. не* тек после низа паралела и разматрања разних сродних облика у петом пасусу стоји да је „ИЕ **ne* потекло од постратичке нијечне честице“ из чега се може закључити да се та квалификација односи и на дотичну одредницу.

Необична је и селекција при обради неких тематских целина, нпр. сви словенски називи месеци дати су *с.в. травањ*, а затим су неки од њих поново обрађени у посебним одредницама: *сијечањ*, *вељача*, *ожујак*, *свибањ*, *српањ*; *липањ* је обрађен *с.в. Пира*, *коловоз* се само наводи *с.в. коло*, *рујан* *с.в. ревати*, *студени* *с.в. студен*, *-а*, *-о*, док се *листопад* и *просица* више нигде не помињу. Са друге стране, сва имена месеци латинског порекла чине посебне одреднице, мада неједнаког обима и структуре. Слично је са данима у недељи — *четвртак* и *петак* не налазе се нити у посебним одредницама, нити *с.в. четири* и *пет*, већ *с.в. угорак*.

Терминолошка недоследност је оно што мучи сваког лексикograфа, али Глухак је морао да се носи и са неким ванлингвистичким проблемима: језик, који је некад у науци био познат под именом српскохрватски/хрваткосрпски аутор у уводу назива „централни јужнословенски дијасистем“, док се у речнику скраћеница за тај језик, хш. (*sic!*), разрешава као „хрватски и шира(е) језична заједница“. Нпр. *сџба* је „источноштокавска ријеч која се проширила по цијелом средишњем јужнословенском језичном простору“.

Доста је неуједначености и у стандардној лингвистичкој терминологији, нпр. *брџица* је „изведеница од несачувана глагола...“; *брџка* је „Именица изведена од глагола...“; *брџд* „... Творбено, ријеч **brod* изведена је од глагола **brestī*“ — све то стоји уместо термина „девербал“ или „одглаголна именица“, који се јављају на неколико других места нпр.: *чађ*, *чађа* „... одглаголна именица“, што се слаже са термином „одименски глагол“ како је описан нпр. *набубрежити* *с.в. бубрег*. Аутор се колеба и у случају ономатопејских глагола: *љуљати* је „глагол описна постања“, *цурити* ... „Општесл. глагол звукоописна постања“, док је *црпити* „славенски ономатопејски глагол“.

Одреднице посвећене страним речима често оправдавају наше квалификовање овог речника као енциклопедијског. Чланцима као што су нпр. *Африка* и *Азија*, а нарочито *Америка* и сл., место би било у већим енциклопедијским речницима. Речи које обично иду у речник страних речи некад се квалификују као интернационалне, некад према језику порекла, а да критеријум разграничења није сасвим јасан: *аутомобил* и *математика* једнако се сматрају интернационализмима (не

прави се разлика између пове техничке кованице и наслеђеног грецизма), *монитор* је интернационализам из латинског, али је зато *минута* европеизам! (Узгред, изненађени смо да овај аутор није нашао ниједан објективан нити субјективан разлог да у речник уврсти итекако заштитљиву и актуелну реч *кибернетика*).

Опште узев, учене речи су преопширно описане. Негде се превише иде у детаље, нпр. „*математика* < гр. μαθηματικὴ τέχνη ... Придјев μαθηματικός м., μαθηματικὴ ж., μαθηματικός ср. изведен је од μαθημα ср., ген. μαθηματος“). (Сматрамо да је све осим првог грчког облика непотребно.) Чешћи је случај прешироког постављања одреднице, описивања најшире породице термина, нпр. *медитација*, *монитор* итд.

Унутрашња организација одредница често је таква да се под једним насловом крију две сасвим различите речи, асоциране само по значењу, а без етимолошке везе: *будала* садржи *бедак*, *пријево* садржи *брџло*, *чамац* садржи *пиво*, *пиво* садржи псл. *ољ* (ту нема Дивковићевог примера *ђловина*, према РЈАЗУ) итд. Неке су пак одреднице аутору биле повод за бројне и велике дигресије, нпр. s.v. *придева* *вѣћн*, *а*, *е*, говори се и о Млестима, и о Венетима, и о римској богињи Венери по којој се у многим романским језицима зове пети дан у недељи.

При изради регистра аутор је усвојио Скоково решење да се ономастички регистар одвоји од регистра апелатива, што ако и није најисправније, може бити оправдано и практично. Али за разлику од ЕРХСЈ који је имао регистар речи за све језике чије се лексеме наводе у речнику (њих 72 плус регистар ИЕ корена), ХЕР га има само за хш. тј. хрватски. На први поглед то збуњује, али ако се има у виду садржај речника, односно број језика који се у њему јављају, јасно је зашто се аутор задржао на само једном регистру апелатива. Регистар графички делује прегледно — речи које су наслови одредница дате су масно, а оне о којима се само говори „белим“ словима. Међутим, ту се огледа не само неконзистентност садржаја одредница (види горе примере случајева где се у једној крију две), већ и сасвим необична пракса да се у регистру етимолошког речника нађу речи које у оквиру одреднице стоје унутар знака навода: нпр. *алаун* s.v. *пиво*, при чему ни речи *стипса* коју *алаун* објашњава, није место s.v. *пиво* итд.

Згодно је што индексе бележи хомониме будући да тих ознака у самом речнику нема, али ни ту, нажалост, нема доследности. Често се дају значења свих хомонима, али некад у загради, нпр.

— кос 1 (птица) : кос 2 (укошен)

— коса 1 (власи) : коса 2 (за кошњу) : коса 3 (планинска), а некад под наводницима:

— бити 1 „*byti*“ (sic!) : бити 2 „*тући*“.

Не ретко значење иде само уз мање познати облик, нпр.

— црн 1 : црн 2 „*црвен*“,

— вуна 1 : вуна 2 „*страх*“;

мада има и случајева да ни за један хомоним није дато значење, нпр.

— туш 1 : туш 2

— лик 1 : лик 2.

Веома је користан додатак речнику под насловом: „Како се шта чита“ који даје преглед основне фонетике многих језика — али не свих. Незгодно је то што је, осим неких далеких, изостало и неколико суседних језика из којих је лексика непосредно позајмљивана, нпр. мађарски, румунски, турски...

У техничке пропусте какви прате сваки речник спадају и неки превиди код узајамног упућивања: нпр. *s.v.* *кџлен* помиње се корен **keu-* иза чега стоји: „в. нпр. *кџка*“, али те одреднице нема, или *s.v.* *медиџина* стоји „усп. *медиџина*“, чега нема, итд.

На почетку списка скраћеница за поједине језике и дијалекте (вероватно због економичности, пошто их има на стотине) наведен је принцип да се не разрешавају скраћенице на које само треба додати наставак *-ски*, а онда се на списку нашло много баш таквих: авар., цишкар., фин., гал., итал., итд.

Етимолошке примедбе почињу већ од избора рецензента: Далибор Брозовић и Мислав Јежић јесу врхунски хрватски лингвисти, али они се не баве словенском етимологијом (индикативно је да се на списку литературе налази неколико Брозовићевих радова — мада ниједан није из етимологије — док Јежић уопште није заступљен). Да међу рецензентима стоји неко познатије етимолошко име, а њих се у Загребу итекако могло наћи, списак наших примедба сигурно би био неупоредиво краћи.

Следећа базична замерка води нас са самог почетка на крај књиге: библиографија је импресивно обимна, али пажљивијим (чак не милицозним) читањем може се направити подужи попис основне етимолошке литературе, словенске и несловенске али за српскохрватски свакако релевантне, која ту недостаје⁴. С друге стране, библиографију непотребно оптерећују на десетине наслова ванлингвистичког или бар валетимолошког садржаја, као и низ уџбеника и других ванстручних библиографских јединица виђенијих хрватских лингвиста.

Често је тешко разумети разлог неједнаког третмана речи које припадају истој класи (граматичкој, терминолошкој или тематској). Већ смо поменули неадекватан, енциклопедијски профил многих одредница и непотребну опширност у тумачењу многих страних речи. На супрот томе, неке речи су превише лаконски описане, нпр. „*ћук*: Именица звукоописна постања; од ње онда даље *ћукати*.“ Тек нешто

⁴ Нпр. SP, *Български етимологичен речник*, София 1971. ит., *Етимологичний словник української мови*, Київ 1982 ит., *Этымалагичны слоўнік беларускай мовы*, Минск 1978 ит. Н. Schuster-Sewc је заступљен само са чланком о имену *Хрват*, док његовог *Historisch — etymologisches Wörterbuch der ober- und niedersorbischen Sprache*, Bautzen 1978 ff., нема; *Термини родства* Москва 1959. и *Ремесленна терминологија* Москва 1966. О. И. Трубачева, *Ungarische Elemente im Serbokroatischen*, Budapest 1985. L. Hadrovicsa, *Die griechischen Lehnwörter im Serbokroatischen* M. Vasmer (свакако релевантније дело него *Die Slaven in Griechenland* истог аутора које јесте ушло у XEP), *Deutsche Lehnwörter im Serbokroatischen* Wiesbaden, 1958, H. Striedter-Temps, *Die geographische Terminologie des Serbokroatischen*, Berlin 1957. J. Schütza, *Slovenska vodna imena*, Ljubljana 1956—61. F. Bezljaja, нема ниједног чланка В. Вније (чак ни оних где он даје допуне и исправке Скока) већ само *Jadranska fauna*, итд.

мало опширније дат је „звукоописни“ глагол *ћушнути*, *ћушнѐм* (за разлику од, нпр. *цурити* које се пореди са огромном „блискозвучном“ ностратичком породицом да би се на крају дошло до закључка да глагол *цурити* није потекао од ностратичког корена јер би његов регуларни ИЕ одраз био *друкчији*). Овако и „чдпр: Из мађ. *csoport*, гдје се ријеч односи првенствено на свиње.“

Није лако донети јединствен суд о етимолошким квалитетима овог речника. Иако се не одликује оригиналним решењима, он лепо, чак узорно, обрађује многе домаће речи, нпр. „*бѝрати*: од псл. ..., итератив од ... са дужењем. Од тог глагола су изведене и ријечи као: *бир*, *збир*, *пабирак*, ...“, а слично и *брѝв*, *брѝк*, *брѝд*, *брѝј*, *кѝрито*, *кѝтва*, итд. или позајмљенице *баждѝрѝти*, *сѝндук*, *тѝва*, *тѝван*...

Укупно узев, могло би се рећи да је домаћа, словенска лексика етимолошки обрађена боље него позајмљенице. Глухак се у великој мери ослања на Скока или на друге ауторитете преузимајући, истовремено, и њихове грешке (нпр. у тумачењу речи *крзно* некритички се повео за Трубачовом који као да је сметнуо с ума неке културно-историјске чињенице па значење „огртач“ сматра примарним, а „крзно“ позиције конкретизованим, преко међукарике „крзнени огртач“⁵).

Позајмљенице су за Глухака несигурнији терен. Илустроваћемо то на неколико примера иначе релативно малобројних грецизама.

Именица *сѝдро* лепо је протумачена већ у првом пасусу, а онда се наставља сувишан коментар да гр. реч *sidēros*⁶ нема етимологије, да се можда односила на метеоритско гвожђе тј. црвени метал, што се везује са речи *sidē* „нар“ непознатог порекла (мада се пореди са именом града *Sidē* у Малој Азији). Све је то релевантно за етимолошки речник грчког, али не и неког другог језика у који је реч из грчког позајмљена.

Придев *јѝфѝни* (као и рум. *éftin*, мак. *evtin*, буг. *évtin*) Глухак изводи из „нгр. нар. *phthēnós/sfinós*“ што фонетски не стоји јер сви облици показују иницијално *e-*, а то значи да потичу од старијег, средњегр. *εϋθηνός*. Код Скока, наравно, стоји „од гр. *εϋθηνός* (нгр. изговор *efinós*)“.

Извођење нашег *кѝмад* од нгр. *kommētion* (уместо *kommātion*) може бити и штампарска грешка. Није, међутим, јасно зашто Глухак ноторни и несумњиви балкански грецизам *лѝгсати* сматра турцизмом. При том не наводи одговарајући турски глагол (ни ми га нисмо нашли у нама доступним речницима), што иначе чини у случају сличних речи *крѝвет*, *тѝлас* итд., превидевши тачно тумачење код Скока (II:306).

У одредници *лѝвада* Глухак верно преноси Скока (II:310) укључујући и његову читу омашку да је гр. *λιβάδα* аугментатив облика

⁵ Ову нелогичност приметио је и Журавлев, А. Ф., Заметки на полях ЭССЯ, *Этимология* 1988—90, Москва 1992, 86.

⁶ У ХЕР-у је грчко, као и сва друга нелатинична писма, транскрибовано латиницом.

λιβάδι(ον). Тачно је управо обрнуто, да је сргр. λιβάδι(ον) деминутив старијег (сасвим правилног) облика λιβάς (ген. -αδος)⁷.

За *тѣмѣ* Глухак наводи да је ушао у наш језик „преко турског (због *љ*)“ превидевши ограду која стоји код Скока (III:456): „Може бити балкански турцизам гр. подријетла (због *љ*) ... Или је чист грецизам“. Сматрамо да фонетска аргументација не стоји (финално *-љ* не потиче од тур. *temel*, већ је до палатализовања дошло у директном преузимању из гр. θεμέλι, као у *ма̀руља* < μαρούλια, *хѝљада* < χιλιάδα итд.). Такав фонетски детаљ и иначе не би могао да буде јачи од аргумента првих потврда — већ средином XV века у срп. се јавља не само именица, већ и од ње изведени глагол, придев и прилог, што практично искључује могућност преузимања из турског (ово утолико пре ако се има у виду да је још у Савиним делима посведочен генитив *themlja*)⁸.

Појава ове књиге, и поред свих замерки, итекако радује. Мада не представља очекивани стручни помак у односу на Скоков речник⁹, Глухаков ХЕР је корисно и занимљиво етимолошко шtivo које ће допринети популаризацији ове науке. У томе видимо и његову основну функцију будући да избором одредница етимолошки покрива базични лексички фонд српскохрватског књижевног језика.

Београд

Јасна Влајић—Поповић

⁷ Cf. Ανδριώτης, Ν. Π., Ἑτυμολογικὸ λεξικὸ τῆς κοινῆς νεοελληνικῆς, Θεσσαλονίκη 1967, 184.

⁸ Vasmer, M. *Die griechischen Lehnwörter im Serbo-Kroatischen*, Berlin 1944, 141.

⁹ Слично закључује и D. Brozović-Rončević, O imenima u „Hrvatskom etimološkom rječniku“, *Folia onomastica Croatica* 3, Zagreb 1994, 149—154.